

Марусенко О. А., Ковальова А.В., Тіхонова М.І. Принцип діалогічності у викладанні дисципліни «Психологія творчої діяльності» майбутнім психологам // Психологія діалогу і світ людини. Збірник наукових праць Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Вінніченка / За ред. С. Д. Максименка, Г. В.Дьяконова.Кіровоград.-2014. -Том.4.- с.- 176-183.

УДК 378.016: 159.928, Марусенко О. А., Ковальова А. В., Тіхонова М. І.

ПРИНЦИП ДІАЛОГІЧНОСТІ У ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ» МАЙБУТНІМ ПСИХОЛОГАМ

У статті наведений досвід викладання дисципліни «Психологія творчої діяльності» з використанням діалогічного підходу. Організація занять передбачає не тільки засвоєння теоретичного матеріалу курсу та надбання оптимуму практичних навичок, але також сприяє розкриттю творчого потенціалу студентів, про що свідчать дані зворотного зв'язку.

Ключові слова: діалог, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, освіта, педагогічне спілкування, діяльність, психологія творчості.

В статье приведен опыт преподавания дисциплины «Психология творческой деятельности» с опорой на диалогический подход. Организация занятий предусматривает не только усвоение теоретического материала курса и приобретение оптимума практических навыков, но также способствует раскрытию творческого потенциала студентов, о чем свидетельствуют данные обратной связи.

Ключевые слова: диалог, субъект-субъектное взаимодействие, образование, педагогическое общение, деятельность, психология творчества.

The article presents the experience of teaching "Psychology of creative activity" with reliance on a dialogical approach. The organization of teaching not only promotes optimum assimilation of theory and practical skills, but also - develop the creative potential of students provides training not only mastering the course material and theoretical optimum acquisition of practical skills, but also leads to helps to reveal the students' creative potential, as evidenced by the feedback data.

Keywords: dialogue, subject-subject interaction, education, pedagogical communication, activity, psychology of creativity.

Постановка проблеми у загальному вигляді, її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями.

Реформування системи освіти, зокрема, вищої, потребує пошуку нових підходів у викладанні дисциплін психолого-педагогічного циклу, і насамперед тих, засвоєння яких вимагає від студентів креативного підходу як в теоретичному, також й в прикладному аспектах, розкриття їх творчого потенціалу.

У низці таких дисциплін перші місця посідає «Психологія творчої діяльності», адже творчість як феномен притаманна майже усім сферам життя людини і вивчення психології творчої діяльності майбутніми психологами є актуальною потребою сучасної психолого-педагогічної науки і практики.

Сучасність гостро ставить питання адаптації людини до реалій соціокультурного середовища та ефективної взаємодії з соціумом і на цьому шляху особистість стикається з великою кількістю протиріч: соціальних, морально-етичних, економічних, політичних тощо. І успішне розв'язання

проблемних ситуацій, що виникають в процесі адаптації людини до мінливих соціальних умов залежить від ступеню творчого пристосування особистості. Викладання дисципліни «Психологія творчої діяльності» має за мету надати не тільки теоретичні знання майбутнім фахівцям, але й навчити їх творчої взаємодії з соціумом, розкриттю власного творчого потенціалу.

Ключові моменти дисципліни можуть бути засвоєні студентами з позицій діалогічного підходу, суб'єкт-суб'єктного спілкування, з активним залученням студентської аудиторії не тільки до обговорення провідних термінів, дефініцій та тенденцій розвитку психології творчої діяльності, але й до саморефлексії, роботи з власним творчим потенціалом.

Отже, проблема викладання предмету «Психологія творчої діяльності» з позицій діалогічного підходу є надто актуальною в сучасному освітньому просторі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Психологія творчої діяльності є на сьогодні тією галуззю психології, яка послідовно розвивається, збагачуючи свій методологічний та прикладний арсенал. Великий внесок у розвиток психології творчості був зроблений такими вченими, як В. Бондаровська, Л. Виготський, С. Грузенберг, Л.Дорфман, Г. Костюк, Т. Кудряшова, О. Кульчицька, Ч. Ломброзо, В.Моляко, Я.Пономарьов, В. Роменець, К.Сорокін, П. Сімонов, П. Енгельмайер, П.Торранс та іншими дослідниками [6; 8; 11; 12; 16; 18-20].

З іншого боку, цінність питання суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії, як невід'ємної частини втілення діалогічного принципу і як запоруки ефективності викладання навчальних дисциплін, безперечна. Сама проблема суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії в контексті діалогічного підходу відноситься до числа міждисциплінарних і знаходиться на перетині філософських, психологічних, педагогічних, соціологічних та культурологічних досліджень.

Гене́за терміну «діалог» має коріння в філософських працях Сократа, Платона, в подальшому – отримує свій розвиток в роботах М. Бахтіна, В.Білбера, Г. Кучинського; І. Васильєвої, Г. Дьяконова; спілкування як взаємодія суверенних особистостей, аналіз рівності або асиметрії психологічних позицій розглядається в працях Б. Братуся, С. Братченко, А. Бодальова, М. Бубера, Л. Петровської, С. Шеїна та ін. [1-4; 12-14; 17; 21].

В психолого-педагогічному контексті існують праці з дослідження основних характеристик суб'єктів освітнього процесу (С. Братченко, А. Маркова, В. Кан-Калик) і процесуальних аспектів суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії (Г. Дьяконов, Л. Петровська) [3; 7; 9; 10; 15; 17].

Виділення невирішених частин проблеми.

Отже, в сучасній психолого-педагогічній літературі існує достатньо широкий спектр позицій, поглядів та думок на визначення цього питання.

Однак, як підкреслює Л. Дмитрієва, проблема суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії, незважаючи на те, що в цьому напрямку активно ведеться науковий пошук, відноситься до числа ще недостатньо вивчених і потребує додаткового розгляду [7].

Формулювання мети статті.

Все вищевикладене стало спонукальною причиною проведення нашого дослідження на прикладі викладання дисципліни «Психологія творчої діяльності» з використанням діалогічного підходу і суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням результатів дослідження.

Психологія творчої діяльності викладається на четвертому курсі денної та заочної форми навчання студентів за фахом «Психологія» та «Практична психологія». Робоча програма навчальної дисципліни передбачає знайомство студентів з об'єктом, предметом, основними дефініціями та термінологічним мінімумом психології творчості. Розглядаються історичні аспекти феномену творчості, еволюція цього поняття в різних психологічних школах та

напрямок, зв'язок творчості з основними психічними процесами, станами та якостями особистості; вивчаються особливості та риси особистості творчої людини, зв'язок творчого потенціалу зі станом психологічного здоров'я людини.

Особлива увага приділяється проблематиці обдарованих дітей і знаходженню оптимальних підходів до їх виховання та навчання.

Розглядаються також рівні розвитку творчих здібностей людини і шляхи стимуляції творчої активності.

В руслі викладання ключових тем курсу ми неодноразово торкаємось питання ціннісних вимірів творчості, співвіднесення результатів творчої діяльності з константами загальнолюдських, духовно-моральних цінностей.

Починаючи з лекційного блоку дисципліни, зі студентською аудиторією ведеться активний діалог з основних питань теми, що розглядається. Студентам пропонується, спираючись на власний досвід, отриманий з попередніх курсів, самостійно дати визначення основним поняттям психології творчої діяльності з наступним їх обговоренням та наданням відповідної інформації викладачем. Використовуються мультимедійні засоби, аудіо та відеоряд для поліпшення засвоєння тем курсу.

На семінарських заняттях, крім поточного контролю знань та фронтального опитування відбувається обговорення питань психології творчої діяльності у дискусійному колі, у вигляді фокус-груп. Крім того, в процесі заняття створюються студентські мікрогрупи, які розробляють завдання з тем, що вивчається, різного рівню складності з подальшою їх демонстрацією іншим учасникам, які мусять дати відповіді. Всі студенти залучаються до процесу розробки завдань та до розв'язання проблемних ситуацій, що розроблені учасниками інших мікрогруп.

В такий спосіб створюється творча атмосфера живого діалогу, в якій відбувається активне засвоєння навчального матеріалу.

При опануванні низки тем, особливо тих, що стосуються стимуляції творчого потенціалу людини, нами проводяться семінари-тренінги, в ході яких студенти не тільки засвоюють теоретичний матеріал та демонструють свої знання, а ще на власному досвіді відпрацьовують елементи прямого та зворотного «мозкового штурму» за А. Осборном, прийоми морфо-аналізу та сінектики, елементи тренінгу розв'язання винахідницьких завдань за Альтшулером, стимулюють розвиток власного креативного потенціалу за допомогою методик арттерапії, які, крім іншого, є потужним засобом балансування психоемоційної сфери та активації міжпівкульових зв'язків головного мозку.

Семінари-тренінги завершуються рефлексивним аналізом, діалогом учасників, які, окрім збагачення теоретичного базису знань отримують важливий досвід особистісного творчого зростання.

Самостійна робота студентів організується за допомогою ведення робочих зошитів, в яких представлені завдання за всіма темами, що вивчаються в курсі «Психологія творчої діяльності», а також – творче завдання, яке передбачає аналіз художнього твору з позиції творчої комунікації. В ході цього аналізу студенти, спираючись на схему комунікативного акту за Якобсоном, розглядають не тільки творчий продукт як такий, а враховують всі ланки творчого процесу як приклад діалогу автора зі світом за допомогою власного твору. І цей твір може бути розглянутий як певний текст, послання, за зовнішньою формою якого прихований глибинний зміст як суто художнього, символічного також й духовно-морального виміру.

Наприкінці курсу студенти представляють творчий аналіз, доповнюючи його власною рефлексією, відбувається обговорення робіт.

Для подальшого вдосконалення викладання дисципліни ми враховували зворотний зв'язок від студентів, що завершили вивчення «Психології творчої діяльності» і для цього запропонували відповіді на низку питань стосовно цього курсу. Було опитано 86 респондентів.

На запитання, який досвід студенти винесли з занять, наші респонденти відмічали зацікавленість саме превалюванням суб'єкт-суб'єктної взаємодії, відкритого діалогу, можливості збагачення як теоретичного базису також й розкриття особистісного потенціалу.

Максимальний інтерес викликали семінари-тренінги (45 % опитаних); цікавим було для наших респондентів проведення фокус-груп з окремих питань психології творчості (25 %), також, у 25 % студентів викликало зацікавленість виконання творчого завдання і лише 5 % не визначились з відповіддю.

Майже всі студенти відмічали, що проведення занять з акцентом на діалозі та творчій взаємодії стимулювало їх мотивацію до рефлексії та самопізнання, професійного зростання, пошуку свого таланту, творчого відношення до повсякденного життя, спрямованості його за вектором постійного розвитку та самовдосконалення.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Отже, побудова викладання дисципліни «Психологія творчої діяльності» на принципах діалогічності та суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії є перспективним напрямком на шляху вдосконалення психолого-педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі. В якості перспектив подальшої роботи ми бачимо поглиблення діалогу, створення на заняттях атмосфери креативної взаємодії, яка допоможе студентові з одного боку, якісно засвоювати навчальний матеріал, а з другого - знаходити шляхи до розкриття та розвитку власних творчих здібностей, підвищувати мотивацію для самопізнання і якісного приросту особистості.

Література

1. Библер В.С. От наукоучения к логике культуры / В.С. Библер. - М.: Политиздат, 1991. - 413 с.
2. Бодалев А.А. Личность и общение / А.А. Бодалев. М. : Международ. пед. акад., 1995.-329 с.

3. Братченко, СЛ. Межличностный диалог и его основные атрибуты / С.Л.Братченко // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / Под ред. Д.А. Леонтьева, В.Г. Щур. М.: Смысл, 1997. - С. 201- 222.
4. Бубер М. Проблема человека. Перспективы / М. Бубер // Лабиринты одиночества. М.: Прогресс, 1989. - С. 88-97.
5. Васильева, И.И. О значении идей М.М. Бахтина о диалоге и диалогических отношениях для психологии общения / И.И. Васильева // Психологические исследования общения. – М.: Наука, 1985. С. 81 – 94.
6. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский; под. ред. М. Г. Ярошевского. – М.: Педагогика, 1987. – 341 с.: ил.
7. Дмитриева Л.Г. Диалогический подход к формированию психологической готовности будущего учителя к субъект-субъектному педагогическому взаимодействию / Л. Г. Дмитриева: Автореф. дис.. на соискание степени доктора психологических наук. – Самара, 2011.
8. Дорфман Л.Я. Метаиндивидуальная психология искусства // Творчество в искусстве – искусство творчества / Под редакцией Л. Дорфмана, К.Мартиндейла, В. Петрова, П. Махотки, Д. Леонтьева, Дж. Купчика. М., 2000.
9. Дьяконов, Г.В. Психология диалога: теоретико-методологическое исследование / Г.В. Дьяконов. Кировград: РВЦ КГПУ им. В.Винниченко, 2006. - 693 с.
10. Кан-Калик В.А. Грамматика общения / В.А. Кан-Калик. М.: Роспедагенство, 1995. 108 с.
11. Кудряшова Т. Б. Философия творчества [Электронный ресурс] / Т. Б. Кудряшова. – Режим доступа: <http://kudr-phil.narod.ru/index.html/>.
12. Кульчицкая Е. И., Моляко В. А. Сирень одаренности в саду творчества / Е.И.Кульчицкая, В. А. Моляко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 316 с.

13. Кучинский Г.М. Диалог и мышление Текст. / Г.М. Кучинский. Минск: Изд-во БГУ, 1983.- 190 с.
- 14.Кучинский Г.М. Психология внутреннего диалога Текст. / Г.М. Кучинский. Минск : Изд-во «Университетское», 1988. - 304 с.
15. Маркова А.К. Актуальные проблемы педагогической психологии / А.К. Маркова // Вопросы психологии. 1980. - № 6. - С. 5-16.
16. Моляко В. А. Психология конструкторской деятельности / В. А. Моляко. – М.: Машиностроение, 1983. – 134 с.
17. Петровская Л. А. Общение – компетентность – тренинг: избранные труды / Л. А. Петровская. – М.: Смысл, 2007. – 686 с.
18. Пономарев Я.А. О понятии "психологический механизм решения творческих задач" / Я. А. Пономарев // Психол. журн. – 1996. – № 6.– С. 19–29.
19. Роменец В. А. Психологія творчості: навч. посіб. / В. А. Роменець. – 2-ге вид., доп. – К.: Либідь, 2001. – 288 с.
20. Симонов В.П. Стиль взаимодействия педагога с учащимися и его диагностика / В.П. Симонов // Мир психологии и психология в мире. -1995. -№ 1,-С. 81-88.
21. Шеин С.А. Диалог как основа педагогического общения / С.А. Шеин // Вопросы психологии. 1981. -№ 1. - С. 44-52.

Реферат

Марусенко О. А., Ковальова А. В., Тіхонова М. І. Принцип діалогічності у викладанні дисципліни «психологія творчої діяльності» майбутнім психологам / О. А. Марусенко, А. В. Ковальова, М. І. Тіхонова.

В статті висвітлено проблему, яка є надто актуальною для діяльності вищих навчальних закладів у контексті реформування вищої освіти, а саме: застосування діалогічного підходу у викладанні дисципліни «Психологія творчої діяльності» майбутнім психологам.

Зроблений стислий огляд основних підходів та робіт, в яких аналізується феномен діалогу, суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії з одного боку та змістовні аспекти психології творчої діяльності – з іншого.

Наведений власний досвід викладання дисципліни з опорою на діалогічний підхід, розглянуті основні змістовні розділи дисципліни «Психологія творчої діяльності» та форми роботи зі студентами.

Наведені дані зворотного зв'язку зі студентською аудиторією, аналіз яких свідчить про те, що студенти надають перевагу саме принципу діалогічності у викладанні дисципліни та можливості на власному досвіді, у атмосфері активної взаємодії, засвоїти та опанувати засоби актуалізації власного творчого потенціалу.

В якості перспектив подальшої роботи ми бачимо поглиблення діалогу у творчій взаємодії студентів як між собою, також й з викладачем, що надасть додаткової мотивації як до засвоєння матеріалу, також й до творчого зростання особистості.